recensio.net

Citation style

Baťová, Eliška: Rezension über: Jiří Just, Biblický humanismus Jana Blahoslava. Překlad Nového zákona z roku 1564/1568 a jeho kontext, Praha: Historický ústav, 2019, in: Český časopis historický, 2020, 4, S. 1187-1189, https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/ddc9bf024428467486a642e18e10069a

český
časopis
historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Jiří JUST
Biblický humanismus Jana Blahoslava.
Překlad Nového zákona z roku 1564/1568 a jeho kontext
Praha, Historický ústav AV ČR 2019, 317 s. + 37 barevných vyobrazení,
ISBN 978-80-7286-344-0.

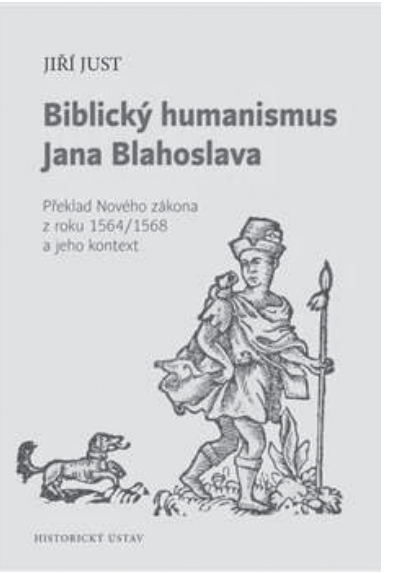

Při pokusu o nové uchopení života a díla takové osobnosti, jakou představoval Jan Blahoslav (1523–1571), se dnes poctivý badatel nemůže nedostat na horkou půdu. Laické i odborné vnímání tohoto biskupa a písaře Jednoty bratrské je totiž stále ovlivněno nedávno zpochybněným konceptem národního humanismu[1] a zároveň konfesně zabarvenou, někdy až legendárně pojatou historiografií, kdy se přes značný zájem autorů omezuje většina jejich textů „na opakování již dříve zjištěných fakt" (s. 47). Etablovaný historik Jiří Just, který má na kontě již několik monografií a desítky článků k tématům Jednoty bratrské a českého luterství, však tradiční interpretaci nepodléhá a podává ve své studii střízlivé, na kritice pramenů a předchozím pečlivém výkladu založené hodnocení – což je předost, kterou je zapotřebí vyzdvihnout už na úvod.

Stejně jako jiné autorovy texty je i jeho poslední monografie *Biblický humanismus Jana Blahoslava* literárně zdařilá. Vychází ze stejnojmenné dizertační práce obhájené v roce 2007,[2] která byla již v oponentských posudcích doporučena k otištění. Dvanáct let, jež nakonec její publikaci od původní podoby dělí, umožnilo text rozšířit o detailnější popis obou vydání Blahoslavova Nového zákona, o podněty zahraniční literatury a zapracování výsledků nového, v poslední době velmi čilého bádání nad písemnictvím Jednoty bratrské. Vedle textu rozsáhlé úvodní studie (204 s.) obsahuje kniha edici celkem 11 ukázek Blahoslavova překladu Nového zákona, bibliografii (64 s.), soupis zkratek a anglické shrnutí.

Hned v úvodu autor avizuje, že ačkoli stojí v centru pozornosti knihy Blahoslavův překlad Nového zákona, nejedná se o studii filologickou, nýbrž o pokus nahlédnout do biskupovy překladatelské dílny skrze široký kulturně-historický kontext. Výklad je rozdělen na tři obsáhlé kapitoly, z nichž první se věnuje vývoji bádání (s. 15–48) a další již přímo kontextu vzniku Blahoslavova překladu (s. 49–154) a jeho předlohám (s. 155–212).

1 Srov. celou diskusi s příspěvky řady autorů, kterou publikovala Česká literatura 62, 2014, č. 2, 4 a 5.
2 Jiří JUST, *Biblický humanismus Jana Blahoslava*, dizertační práce, Evangelická teologická fakulta, Univerzita Karlova 2007.

Přes bohaté množství témat, která autor postupně probírá (Blahoslavovo Curriculum vitae a zahraniční studia, knihovědný a ikonografický rozbor exemplářů Nového zákona, jednotlivá řecká, latinská i vernakulární vydání a Blahoslavův vztah k nim atd.) je v knize patrná souvislá myšlenková linie, a to zejména díky návratům ke sporným tezím klasického filologa Jaroslava Konopáska (1883–1934).[3] Zmínkou o Konopáskově práci jako o „hluboké a zároveň osamocené brázdě" (s. 11) na poli bádání o biblistice Jednoty je celá kniha otevřena a stejnému autorovi je věnován také velký prostor (7 stran) v přehledu bádání. Konopáskovo mínění, že Blahoslav „nepřekládal přímo z řečtiny"[4] (s. 32), bylo sice dalším výzkumem zpochybněno, ucelenější pohled na vznik Blahoslavova překladu však dosud chybí. V poslední době se z filologického hlediska zabýval Blahoslavovou revizí Nového zákona zejména Robert Dittmann. Právě vědecká spolupráce Jiřího Justa s Robertem Dittmanem je jedním z aspektů, které umožnily vyzrání textu studie oproti původní podobě v dizertaci, ačkoli se její výsledky komplexněji ukázaly v zahraničním čtenářům určené monografii *Biblical Humanism in Bohemia and Moravia in the 16th Century*.[5]

Na základě detailního studia kontextu – tedy průzkumu Blahoslavových studijních kontaktů, absolvovaných přednášek a rovněž jím deklarovaného chápání úlohy slova při zvěstování evangelia – dospěl autor k vymezení biskupovy překladatelské činnosti jako projevu reformačně laděného *biblického humanismu*. Zformulování teze, že Blahoslavův přístup k biblickému textu lze nazvat *sakrální rétorikou* a je „úzce spjatý se subjektivními prvky estetického pojetí jazykové správnosti" (s. 106), má význam jak pro hodnocení jeho překladatelské činnosti, tak i pro pohled na Blahoslavovu další liturgickou a hymnografickou tvorbu. Podrobné rozbory charakteru Blahoslavova vzdělání, dobových překladatelských teorií, možností akvizice knih a dalších souvisejících problémů patří k nejlepším pasážím textu a poskytují hutné sondy do řady dílčích témat. Limitem náhledu na biblický překlad prizmatem kulturně-historických souvislostí je však samotná jeho filologická povaha. Autor v úvodu předesílá, že „jedním z očekávaných výsledků je bližší poznání předloh, jež měl Blahoslav při své práci k dispozici" (s. 13). Na závěr však jen opatrně konstatuje, že „je na místě opětovné zvážení původního předpokladu o přímé práci s řeckým textem" (s. 214) a uvádí jediný konkrétní příklad užití slovního tvaru podle řeckého originálu, na nějž již dříve upozornil Robert Dittmann.[6] I přesto však přináší Jiří Just ve své knize množství postřehů, jaké biblické edice mohl Blahoslav používat. Na první místo mezi nimi klade některé z hlavních řecko-latinských vydání Nového zákona připravené Erasmem Rotterdamským a latinskou Vulgatu (s. 214).

3 Srov. zejména Jaroslav KONOPÁSEK, *Řeckolatinská předloha Blahoslavova Nového zákona. Prolegomena textové kritiky kralického textu Nového zákona*, Praha 1932.

4 Tamtéž, s. 101.

5 Robert DITTMANN – Jiří JUST, *Biblical Humanism in Bohemia and Moravia in the 16th Century*, Turnhout 2016.

6 Robert DITTMANN, *„Jiní" v poznámkovém aparátu Nového zákona Kralické bible šestidílné*, Historie – Otázky – Problémy 5, 2013, č. 2, s. 154–155.

Metodou, kterou se Jiří Just snaží dobrat pochopení Blahoslavovy práce s biblickým textem, je vedle svědectví archivních pramenů především četba dalších Blahoslavových spisů, v nichž se s úlohou biblického slova vypořádává. Vedle *Gramatiky české*, jejíž výpovědní možnosti v otázce Blahoslavovy překladatelské činnosti nebyly podle Justa dosud zcela vytěženy (s. 47), je to *Pilné rozjímání* zabývající se tématem výběru perikop pro čtení a kázání v průběhu celého liturgického roku a polemické spisy *Prokázání světlé* a *Zpráva upřímná a sprostná* (s. 155). Při snaze popsat Blahoslava jako protagonistu reformačního biblického humanismu používá svědectví *Vad kazatelů* a *Filipiky proti misomusům* (s. 104n.). Posledně zmíněné dílo pak nově interpretuje nikoli jako obhajobu vyššího vzdělání proti skupině kolem Jana Augusty, hájícího prostotu Jednoty, ale jako odmítnutí scholastické dikce pokračovatelů Lukáše Pražského a prosazování sakrální rétoriky, tedy humanistické elokvence (výmluvnosti) ve službách zvěstování evangelia (s. 104, 144–146). Toto zjištění považuji za jeden ze stěžejních závěrů celé monografie, neboť podstatným způsobem mění vžitý a zčásti tendenční pohled na Jana Blahoslava i jeho oponenty, jak jej načrtl zejména Josef Janáček.

Na základě stejných pramenů dochází Jiří Just také k vysvětlení, pro jaké čtenáře Blahoslav svůj překlad koncipoval: zaměřil se především na bratrské duchovní a „předem počítal s tím, že jeho řeči nebudou schopni všichni porozumět" (s. 96), a to dokonce s přirovnáním méně vzdělaných recipientů k sviním: „synům tedy perly prosejpati [...], aby ne svině, ale dítky Páně se jich dohrabati mohly"[7] (s. 97). Jak autor správně zdůrazňuje, tento přístup je v naprostém rozporu s překladatelským záměrem Martina Luthera, který vědomě používal jazyk srozumitelný širokým lidovým vrstvám. Dodejme, že právě v tom je Blahoslav odlišný také od Jana Augusty, který ve snaze oslovit i nevzdělané posluchače Luthera následoval. Jiří Just se ve své knize poměrně podrobně zabývá také typografickou a ikonografickou stránkou tisků Nového zákona. Stojí za to upozornit, že podstatná nová zjištění v této oblasti přinese snad brzy dizertace Veroniky Sladké, jejíž výzkum směřuje k potvrzení Blahoslavovy snahy o výlučnost a zaměření se na exkluzivního čtenáře i z typografického hlediska.

Justova monografie přináší v souhrnu množství dílčích, zato však velmi podstatných závěrů, které by rozhodně neměly zůstat dalším bádáním opomenuty. Samotný komplexní pohled na vznik Blahoslavova překladu Nového zákona – po kterém autor v úvodu volá a který je podle něj možný jen konfrontací různých přístupů a mezioborovým úsilím – však zatím zůstává na cestě před námi. Justův rozbor kulturně-historického kontextu bude jistě na této cestě významnou pomocí.

Eliška Baťová

7 Mirek ČEJKA – Hana BOČKOVÁ (ed.), *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, Brno 2013, s. 178–179.